

Sıfat-ı Müşebbehenin Amel Etmesi ve Anlam Özellikleri

Title Of Musebbehenin Amel And Meaning Characteristics

Mehmet YENİCE

Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı/Lecturer Dr., Yozgat Bozok University Faculty of Theology Department of Arabic Language and Rhetoric, mehmet.yenice@yobu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-2630-0514>, <https://ror.org/04qvd239>

Makale Bilgisi	Article Information
Makale Türü – Article Type	Arařtırma Makalesi / Research Article
Geliř Tarihi – Date Received	30 Ekim / October 2022
Kabul Tarihi – Date Accepted	26 Aralık / December 2022
Yayın Tarihi – Date Published	30 Aralık / December 2022

Atıf / Cite as: Yenice, M. (2022). Sıfat-ı müşebbehenin amel etmesi ve anlam özellikleri. *Turkish Academic Research Review*, 7 (4), 983-1004.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tarr>

Yayıncı / Published: Published by Mehmet ŞAHİN Since 2016- Akdeniz University, Faculty of Theology, Antalya, 07058 Turkey. All rights reserved.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. Mehmet Yenice

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. / The author(s) has no conflict of interest to declare.

Finansman/Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. / The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Etik Bildirim/Complaints: turkisharr@gmail.com

Telif Hakkı & Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Sıfat-ı Müşebbehenin Amel Etmesi ve Anlam Özellikleri

Mehmet YENİCE

Öz

İslam tarihinde Câhiliyye Dönemi olarak kabul edilen zaman diliminde Arap dili, her kabilenin kendi aralarında konuştukları özel lehçelerini oluşturmalarıyla gelişmeye başlamış ve bölgede yaşayan Araplar arasında edebî bir dil hâline gelmiştir. Arapça Câhiliyye dönemi Arap şairlerinin şiirlerinden sonra Kur'ân'ın Arapça inmesiyle de Araplardan başka diğer insanlar arasında da yayılmıştır. Çünkü İslâmiyetin fetihler yoluyla Arap Yarımadasının dışında yayılmasıyla beraber bölgedeki birçok devletin anadili Arapça olmaya başlamıştır. Bunun yanında, milletine bakılmaksızın, Müslümanların tamamının da dînî anlamda ibadet dili hâline gelmiştir. Bu gelişmeler neticesinde Arapça, İslâmiyetin ilk asırlarından itibaren, Nahiv ilmi, Sarf ilmi ve Lugat ilmi gibi ana kısımlara ayrılmış ve bu ilim dallarına göre de anlamlı cümlelerin dilbilim ve anlambilim yönünden kuralları belirlenmiştir. Arapça dilbilimi ve anlambilimi açısından anlamlı cümleyi oluşturan kelimeler isim, fiil ve harf olmak üzere üç çeşittir. İsimlerin de kendi arasında birtakım sınıflandırılması vardır. Araştırmamızda ele aldığımız sıfat-ı müşebbehe konusu genel anlamda Arapça gramerde yani sarf ve nahiv ilimlerinde fiil, isim ve harf grubundan isim konusunda incelenmektedir. Şöyle ki Arapçada isimler de kendi arasında câmid ve türemiş isim olmak üzere iki kısma ayrılır. Nahiv ve sarf ilimleri açısından türemiş (mutasarıf) isimlerin sayısı değişmektedir. İsm-i fâil, ism-i mefûl, sıfat-ı müşebbehe, mübâlağa sîgası ve ism-i tafdil mutasarıf kelimelerdendir. Bu isimler nahiv açısından daha çok amel yönüyle, sarf açısından ise vezinleri yönünden ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmamızda Arapça cümle diziminde önemli bir yere sahip olan sıfat-ı müşebbehe olan isimlerin amel etme şartlarının yanında anlamlı cümle dizimi içindeki zaman ve sübut anlamları, diğer isimler ile arasındaki kullanım farklılıkları, Arapça cümleler ve Kur'ân-ı Kerimden ayetler ile örneklendirerek açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arapça, Arap Dili ve Belagatı, Sıfat-ı Müşebbehe, Arapça Gramer, Anlamlı Cümle.

Title Of Musebbehenin Amel And Meaning Characteristics

Abstract

In the time period considered the era of the Trial in Islamic history, the Arab language began to develop with each tribe creating their own private dialects and became a literary language among Arabs living in the region. After the poems of Arabic poets, the era of the jasmierie was spread among other people besides Arabs, as the Qur'an descended from Arabic. Because with the spread of Islam through conquests outside the Arabian Peninsula, it has become the mother of many states in the region. In addition, regardless of its nationality, all Muslims have become religious languages. As a result of these developments, Arabic has been divided into major parts, such as the province of Nahiv, the province of Sarf and the province of Lugat from the early

ages of Islam, and the rules of linguistics and semantics of meaningful sentences have been determined in accordance with these disciplines. The words that make up the sentence meaningful in Arabic linguistics and semantics are three types: Name, verb and letter. The names have a number of classifications between them. The subject of adjective-i musebbehe, which we discussed in our research, is generally examined in Arabic grammar, namely verb, name, and letter group name in terms of consumable and Nahiv provinces. In Arabic, the names are divided into two parts, including the name of the midst and the derivative. The number of derived (mutasarrif) names varies in terms of Nahiv and consumable. It is the words ism-i fâil, ism-i mefûl, adjat-i musebbehe, mubâlaga sîga and ism-i tafdil mutasarrif. These names are more of an amel-driven basis for the Nahiv, and in terms of consumeration, they stand out in terms of their valets. In this study, the time and subut meaning within the synonym of the sentences, as well as the terms of the amusement of names who have a key place in the Arabic sentence string, are explained by sampling the differences in use between other names, Arabic sentences and Qur'an-i Quran verses.

Keywords: Arabic, Arabic and Belagati, Sifat-i Musebbehe, Arabic Gramer, Meaningful sentence.

Structured Abstract

Among the key sources of interhuman communication, language has spread and continued among people thanks to its rules. In the framework of these rules, there have been different views among Arab linguists about the origin and derivation of words and continues. The fact is that the word is actually verb, and the Basra scholars say that the work is noble, and the verbs are derived from the mastars. As these views show, in Arabic, it is often concentrated on derivation, naming, verbs, and letters. The course is four parts: Right, kebîr, echo and discourse. The turmoil of the adjat-i musebbehe sîgas has been evaluated in deaf turmoil. There have been those who have included the mastars. Consumable addresses the word-related change. In terms of stability consumable, it is evaluated in terms of the derivation of more words, the testifying, the parish, the tachyir and the structure of other vezines of any word.

There have been those who have included the mastars. Consumable addresses the word-related change. In terms of stability consumable, more words are derived, i.e. the incentives, parishes, tachycariers and other vezines of any word are evaluated in terms of structure and structure. In order to know the meaning of subut in adjective, it is necessary to understand the meaning of the opposite hudûs. The purpose of words that are adjectives is that there is no constant qualification in the qualified person, which is that time passes and that's a change in the term. The Subut meaning is that the adjective is always present in the qualified person and does not change over time.

Therefore, it is accepted that the adjective is included and that it is referred to as adjective-i sarfiil, ism-i fâl, ism-i mefûl, Mubâlaga ism-i fâil and ism-i mufil mustak. The other names are the jars of the islamic times, the ism-i places, the masseur, the number of the tool name, ism-i mensûb and ism-i tachycarr has been increased to 11. The names that are derived from the verb such as adjat-i musebbehe, ism-i fâil, ism-i mefûl are not included in the verb category. Because these derivative names are in the sense of a verb and a mastar, in the time of the fullment of the meaning of this scale, and in the sense of delusion to the subject. But elephants first have the meaning of the ruler (hades) and the delusion to the subject. In the names, there is delusion to the subject and then to the mastar temple. In terms of meaning and grammar, adjat-i musebbehe is a species of ism-i fâil. But the difference is that there is a subût meaning in the name of ism, in the name of Hudûs, in the name of peace. So the meaning of the islamic state is the meaning of the verb and state, such as "writing and going". The meaning of the syphthalmata is the meaning of the vasive type, such as "narrow and

wide". It is important that these different expressions of meaning are used in the form of Arabic-meaning sentences, and that the characteristics of the adjective-i-mandiquin are known.

In our study, the concepts, naming, understanding and facts of the adjective were discussed and the importance of the amulet. In this context, we stated that the names in the Arabic synonym are a set of classifications between them, and that they are addressed in the Arabic grammar (in terms of nahiv) in general, in terms of adjective-i musebbehe vezes, verb, name and letter group, in terms of name. In the case of the term "the adjective which is similar to the islamic law," the term "the Islamic law" is defined as "the adjective", and the establishment of the establishment of the establishment and the Cemi, and the arrival of the vav and the cemi such as the ism-i fâil, and the presence of the museum and its counterpart, and the following, "the Islamic Church", we expressed that it was because he was a bit of a contractors, like he was a contractor. It was also seen that the Islamic state of iraq and Syria, in terms of its meaning and its prevalence, is like the islamic state of iraq and Syria, and that the Islamic state of iraq and the Islamic State of Iraq. In addition, there are different opinions of the Nahiv scholars about the conflict between the Heads and the Bastarian scholars and the islamic scholars of the islamic state of the islamic state that the use of the mament in the abomination is greater and superior to the use of the abomination. When we look at these views, it is understood that shelf form is noble, which is the most appropriate and famous, and it is not a conflict. The revolution was more concentrated on whether the goods were more appropriate or not.

Giriş

İnsanlar arası iletişimin önemli kaynakları arasında olan dil, sahip olduğu kurallar sayesinde insanlar arasında yayılmış ve sürekliliğini sağlamıştır (Kırcı, 2021: 591). Bu kurallar çerçevesinde Arap dilbilimcileri arasında kelimelerin kökeni ve türetilişi konusunda öteden beri farklı görüşler olmuş ve hala da devam etmektedir. Şöyle ki; kelimelerin türetildiğinin kabul edildiği görüşe göre de Küfeli âlimler kelimenin aslının fiil olduğunu diğer isimlerin fiilden türediğini, Basralı âlimler de mastar yani isimin asıl olduğunu ve fiillerin mastardan türediğini ileri sürmüşlerdir. Bu görüşlerden de anlaşılacağı gibi Arapçada genelde türeme yani ıstikak, harflerden ziyâde isim ve fiiller üzerine yoğunlaşmıştır. İstikak; sağır, kebîr, ekber ve naht olmak üzere dört kısımdır. Sıfat-ı müşebbehe sîgalarının türemişliği sağır türeme içerisinde değerlendirilmiştir (Nemir, 1430: 8; Doğan, 2009: 44). Amel eden mastarları da buraya dâhil edenler olmuştur. Sarf ilmi kelimeyle ilgili değişimi ele almaktadır. İstikak sarf ilmi açısından ise daha çok kelimenin türetilmesi yani herhangi bir kelimenin tesniyesi, cemisi, tasgîri ve başka vezinlerinin yapılabilmesi ve yapısı bakımından değerlendirilmiştir (Kırcı, 2021: 95-96).

Bu nedenle sıfat-ı müşebbehenin de içinde bulunduğu ve sıfât-ı sarfiyye olarak isimlendirilen, ism-i fâil, ism-i mefûl, mübâlaga ism-i fâil ve ism-i tafdül müştak olan isimlerden kabul edilmiştir. Diğer müştak isimler; ism-i zamân, ism-i mekân, masdar-

ı mîmî, ziyâdeli fiillerin mastarları, âlet ismi, ism-i mensûb ve ism-i tasgîr olmak üzere sayıları 11'e kadar çıkartılmıştır (el-Antâkî, t.y.: 218; Doğan, 2009: 45).

Sıfat-ı müşebbehe, ism-i fâil, ism-i mefûl gibi fiilden türeyen isimler, fiil kategorisine dâhil edilmemiştir. Çünkü bu türemiş isimler fiil ile bir mastar anlamında, bu mastar anlamının gerçekleşme zamanında ve bir de özneye delâlet etme yönlerinden ortaklıklar. Ancak fillerde önce mastar anlamı (hades/oluş) ve özneye delâlet söz konusudur. İsimlerde ise önce özneye, sonra mastar mânasına delâlet söz konusudur (Fazlıoğlu, 2012; Kaşlı-Sarmabıyıkoglu, 2014/II: 566). Anlam ve gramer yönlerinden sıfat-ı müşebbehe, ism-i fâilin bir türüdür. Ancak ondan farkı şudur ki, ism-i fâilde hudûs, sıfat-ı müşebbehede subût manası vardır. Yani ism-i fâilin delâlet ettiği anlam, “yazmak ve gitmek” gibi fiil ve durum bildiren anlamlardır. Sıfat-ı müşebbehenin delâlet ettiği anlam ise, “darlık ve genişlik” gibi vasıf türünden olan anlamlardır. Bu farklı anlam yansımalarından Arapça anlamlı cümle oluşumunda sıfat-ı müşebbehenin amel etmesi ve anlam özelliklerinin bilinmesi önem arz etmektedir. (Zihni Efendi, 1981:286).

1. SIFAT-I MÜŞEBBEHE

1.1. Sıfat-ı Müşebbehe Kavramı ve Tarif

Sıfat-ı Müşebbehe kavramı sarf ve nahiv ilimlerinin gramer konuları bağlamında “صفة مشبهة باسم الفاعل” ism-i fâile benzeyen sıfat” olarak değerlendirilmiş ve bu isim ile kullanılmıştır. Genel olarak tanımı ise şöyledir: “وهي اسم مشتق من الفعل الثلاثي: Devamlılık manası ifâde edecek şekilde ismi fâil manasına delâlet etmesi için, sülâsi lâzım fiilden türeyen isim” diye tarif edilmiştir (İbnu'l-Hacib, 2010: 75; Dikenguz, 1959: 67).

Bu ismin sıfat-ı müşebbehe diye isimlendirilmesi, nitelediği isimde bulunan vasfı veya anlamı ifade etmede ism-i fâile benzediği içindir. İki isim arasında benzerlikler olduğu gibi farklar da vardır. İki isim arasındaki en bâriz fark, ismi fâilin nitelediği isimde bulunan anlam ve sıfatta sonradan olma, yenilik ve değişkenlik (istimrar) olması gerekirken, sıfat-ı müşebbehenin nitelediği isimdeki anlam ve sıfatın kalıcı ve devamlı (subût) olması gerekir (Durmuş 2011). Meselâ رقيق، غضبان، فرح، كريم kelimelerinin ifade ettiği cömert kimse, narin kimse, sinirli/kızgın kimse ve sevinçli kimse gibi anlamlar ve kişiyi niteleyen vasıflar, buldukları kimselerde kişinin genel durumu veya ahlakını yansıtan sabit ve devamlı anlamlardır (Cemâleddîn b. Hişâm, 1383:303). .

1.2. Sıfat-ı Müşebbehenin İsm-i Faile Benzeme Yönleri

Sıfat-ı müşebbehenin ism-i fâile benzeme yönlerini şöyle sıralarız:

- Cümlede sıfat-ı müşebbehenin, ism-i fâil gibi sıfat olarak kullanılabilmesi.
Örnek: مررت برجل حسن ابوه وشديد ابوه.
- Cümlede müfred, tesniye ve cemisi için ayrı vezinlerinin/kullanımlarının olması. Örnek: حَسَنٌ, حَسَنَانِ, حَسَنُونَ.
- Cümlede ism-i fâil gibi vav ve nun ile cemisinin kullanılabilmesi. Örnek: حسنون.
- Cümlede müzekker ve müennes kullanımlarının olması. Örnek: شديد وشديدة.
- Kendisine “ال”takısının getirilebilmesi. Örnek: الحسن والشديد.
- Cümle içerisinde nadiren de olsa bir mefûle müteaddî olan fiilden türeyen ism-i fail gibi nasb amel edebilmesi (eş-Şâtibî, t.y.), IV, 46; el-Hudarî, 2013), II, 81).

1.3. Sıfat-ı Müşebbehenin Kullanım Yönünden Kısımları

İsm-i fâilin sığası kıyâsîdir. Lâzım ve müteaddî fiilden türetilir. Sıfat-ı müşebbehe vezni ise özellikle lâzım fiilden türetilir ve sığası çoğunlukla kıyâsî değildir. Sıfat-ı müşebbehe üç kısımdır (Zihni Efendi 1981:287).

1.3.1. Aslî Olan Sıfat-ı Müşebbehe

Aslî olan sıfat-ı müşebbehe sâhibine umumî olarak delâlet etsin ve nitelesin diye sülâsî, lâzım ve mutasarrıf yani çekimli fiilden sığası gelen müştaktır bir sıfattır. Bu kısmın kendine has vezinleri vardır ve en çok kullanılan kısmı aslî olan sıfat-ı müşebbehedir (‘Abbas 1971:III, 281-284).

1.3.2. Aslî Olan Sıfat-ı Müşebbeheye Mülhak Olan

Bu bölümdeki sıfat-ı müşebbehe, ism-i fâil veya ism-i mefûlun vezninde olur, ancak ism-i fâil ve ism-i fâilin manasını ifâde etmez, sıfat-ı müşebbehenin manasını ifâde eder. Bu kısım da birinci kısım gibi kıyâsîdir ve vezinleri hariç bütün hükümlerinde sıfat-ı müşebbehenin hükümleri geçerlidir. Mülhak olan sıfat-ı müşebbehenin kullanımı, aslî olan sıfat-ı müşebbeheden daha azdır (‘Abbas, 1971/III: 281-284).

1.3.3. Müştak ile Tevilden Sonra Sıfat-ı Müşebbehe Manası İfâde

Eden

Bu kısımdaki sıfat-ı müşebbehe de câmid olan bir vezin değiştirilmeden, tevil yolu ile sıfat-ı müşebbehenin manasını ifâde eder ve kıyâsî olmasına rağmen nadiren kullanılır. Bazen bu câmid olan kelimenin sonuna müştak olan kelime görüntüsüne yaklaşsın diye “nisbet ya’sı” eklenir. Örnek: “تناولنا شرابا عسلا طعمه” şeklinde kullanıldığı gibi, “تناولنا شرابا عسلياً طعمه” diye de kullanılabilir (‘Abbas 1971:III, 281-284).

1.4. Sıfat-ı Müşebbehenin Anlam ve Şekil Özellikleri

Anlamlı cümle içerisinde sıfat-ı müşebbehe olan herhangi bir kelimenin (Örneğin “جميل” kelimesinin) anlam özelliklerini incelediğimizde bu kelimenin aynı anda dört farklı özelliği barındırması gerekir. Bu özellikler şunlardır:

- a. Sıfat-ı müşebbehenin vasıf veya sıfat manasını bulundurması, yani yukarıdaki örnekte kelimenin “güzellik” vasfını bulundurması.
- b. Bu sıfat anlamı ile nitelenen şahsa delâlet etmesi yani “güzellik” sıfatının, kendisine nispet edilen bir şahsın bulunması. Çünkü örnek kelimeyi değerlendirdiğimizde hayali veya gerçek anlamda bir şeyin “güzellik” anlamı ile nitelenmesi için güzel olan bir şahıs veya nesnenin mevcut olması gerekir.
- c. Nitelediği bu vasıf veya sıfatın sahibinde üç zamanda da bulunması, yani diğer bir ifadeyle sübut ve istimrâr anlamının bulunmasıdır. Örneğimizde genel olarak “güzellik” vasfının, sahibinde mâzide, hâlde ve istikbâlde mevcut olduğunu ifade eder. Sıfat-ı müşebbehelerde bu anlam bulununca hâl ve istikbâl manaları şart koşulamaz, zira hâl ve istikbâl anlamlarına (zaman mefhumuna) ihtiyaç, hades yani zaman anlamı ifade eden fiillerde olur.
- d. Bu vasfın sahibinde uzun zaman bulunduğuna delâlet etmesi. Çünkü sıfat-ı müşebbehenin ifade ettiği mana/vasıf genel geçer bir mana olmayıp, sahibinde hayatı boyunca veya bu süreye yakın bir zamanda bulunduğunu ifade eder. Örneğimizdeki “güzellik” vasfı sahibinden ömrü boyunca ayrılmadığını ifade eder. Bu dördüncü madde üçüncü maddenin sonucudur(‘Abbas, 1971/III: 281).
- e. Anlamlı herhangi bir cümlede كرم, ابيض, ve benzeri bir sıfat-ı müşebbehe kullanan kimse yukarıdaki anlam özelliklerinin (dört anlamın) tamamını aynı anda kastetmiş olur. Anlamlı cümlede “زيد حسن الوجه” veya “زيد كريم الحسب” gibi

cümlelerde “حسن ve كريم” kelimeleri normalde müteaddî olmayan isimlerdir, ancak ism-i fâile benzemelerinden dolayı müteaddî olmuşlardır. Nasıl ki ism-i fâilde “زيد ضارب عمراً” diye söylediğimizde anlam; “Zeyd, ‘Amr’ı dövendir” yani Zeyd’in dövme işi ‘Amr’a ulaştı demektir. Sıfat-ı müşebbehenin anlama delâletinde de “زيد حسن الوجه او كريم الاب” cümlesinde de anlam oluşumu; “Zeyd’in yüzü güzeldir veya babası cömerttir” şeklindedir. Bu cümlede Zeyd, yüzüne ve babasına karşı bir eylemde bulunmamıştır, Zeyd’de olan sıfatlar söylenmiştir. Yani bu örneklerdeki “الاب ve الوجه” kelimeleri gramer açısından fâildir. Diğer yandan cümle içerisinde sıfat-ı müşebbehe şekil yönünden kıyâsî vezinlerinin herhangi biri suretinde gelebilir. Ancak fail aldığı faili genellikle mecrûr olarak gelir. Cümle içerisinde fâili mecrûr olarak gelmeyen sıfatlar, sıfat-ı müşebbehe değildir. “مرتت برجلٍ ماشٍ أبوه وجالسٍ أخوه” örneklerinde olduğu gibi. ماشٍ ve جالسٍ sıfatları ism-i fâildir (eş-Şâtibî t.y./IV: 49).

1.5. Sıfat-ı Müşebbehede Sübut Anlamı

Sıfat-ı müşebbehede sübut anlamını bilmek için, zıddı olan hudûs anlamını da kavramak gerekir. Sıfat olan kelimelerde hudûs anlamından maksat, vasıflanan kişideki vasfın devamlı bulunmaması yani zamanın geçmesiyle bu sıfatında da değişiklik olmasıdır. Sübut anlamı ise: Sıfatın vasıflanan kişide devamlı bulunması ve zamanla değişmemesidir. Sübut anlamı sıfat-ı müşebbeheye mahsus bir özelliktir. Bundan dolayı sıfat-ı müşebbehe de zaman mefhumu yoktur. Hudûs anlamı ise ism-i fâile mahsus bir özelliktir. İsm-i fâilin hudûs manasına delâleti, mahlûkât ile alakalı vasıflardadır, zira Allah c.c. için olan bir sığata hâdistir demek uygun olmaz (‘Abbas Hasan, 1971/ III: 238).

İsm-i fâil, sıfat-ı müşebbehe ve mübâlağa sığaları arasında ortak bir mesele olan, sübut ve hudûs anlamlarına delâlet, nahiv âlimleri arasında ihtilâflı olan konulardandır (el-Cercâvî, 2000/II: 41). Zira sübut ve hudûs anlamları bu üç isimde de bulunması gerekir. Ancak ism-i fâil, aynı anda hadese (iş), hudûse (zaman) ve fâiline dalâlet eder. Örneğin “ناصر” dediğimiz zaman bu kelime, yardım etme fiiline, yardım eden kişiye ve yardım zamanına karine ile delâlet eder. Ancak “ظريف” diye söylediğimiz zaman bu kelime sadece incelik vasfına ve sübuta delâlet eder (İbn Hişâm, ts. /I:497). Ezherî’ye (ö.905/1499) göre, bir sıfat ile sübut manası kastedilirse, sıfat-ı müşebbehedir, hudûs manası kastedilirse, ismi fâildir (el-Cercâvî, 2000/II: 41). Nahiv âlimlerine göre, sıfat-ı müşebbehe genellikle lâzım fiilden türer, lâzım fiil ise

genellikle tabiat ve kişisel özellikleri anlatan vasıflarla alâkalıdır, bundan dolayı sıfat-1 müşebbehede asıl olan sübut anlamıdır (el-Esterâbâdî 1975/II: 205). Sübut anlamını Kur’ân-ı Kerîm’den birkaç örnek ile açıklayalım: *إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا عَمِينَ*: “Çünkü onlar kör bir kavim idiler.”¹ Bu âyette “*عَمِينَ*” kelimesi sıfat-1 müşebbehedir. Alûsî, tefsirinde bu kelimenin manası için, “onların kalpleri Allah (c.c.)ın varlığını ve Peygamberin nübüvvetini görmeyecek kadar kör olduğunu” söyledikten sonra bazı okunuşlarda “göremezler” anlamında, “*عَامِينَ*” diye ism-i fâil olarak okunduğunu ancak sıfat-1 müşebbehe olarak okunmasının daha etkili bir mana olduğunu söylemiştir (el-Alûsî t.y./IV: 392). “*Keşşâf*” tefsirinde ise, “*العَمِي*” kelimesinin sıfat-1 müşebbehe olduğunu, sübut anlamına gelip kalıcı bir körlüğe delâlet ettiğini, “*العَامِي*” kelimesinin ise, hudûs anlamına olan ve geçici bir görememeye delâlet eden ism-i fâil olduğu ifade edilmiştir (el-Alûsî t.y.: II, 115).

أَفَعَيَّرَ اللَّهُ أُمَّتِي حَكَمًا “Allah Teâlâ’dan başka hakem mi arayacağım?”² Bu âyette altı çizili kelime sıfat-1 müşebbehedir. Âlûsî, tefsirinde, “*الحَكَم*” kelimesinin, “*الحَاكِم*” kelimesinden daha mübalağalı olduğunu, manalarının eşit olmadığını ve “*الحَكَم*” kelimesiyle ancak adâlet ile hüküm verenin vasıflanabileceğini belirtmiştir (el-Alûsî t.y.:IV, 253). Sıfat-1 müşebbehede sübut anlamı üç şekilde değerlendirilir:

a.Yaratılıştan Gelen Sübut Anlamı: İnsanın yaratılıştaki kendisinde var olan ve sonradan herhangi bir sebeple değişmeyen haller, (yani kusur ve güzellik) sübut anlamı taşır (es-Sabbân, 1997/III: 5;Fırınçı, ts.: 7).

Örnek: *هَذَا رَجُلٌ أَعْوُرٌ*: Bu adam tek gözlüdür, *هَذَا رَجُلٌ طَوِيلٌ الْقَامَةِ*: Bu adam uzundur, *هَذَا رَجُلٌ قَصِيرٌ الْقَامَةِ*: Bu adam kısadır, *هَذَا رَجُلٌ أَسْمَرٌ الْوَجْهِ*: Bu adam esmerdir.

b. Karakter ve Huy: Bu vasıflar insanı ahlâk ve davranışları yönünden etkileyen ve tercihlerinde yönlendiren bir etkiye sahiptir. Yani insanın karakter ve huyunu tanımlayan sıfatlardır. Karakter ve huy sübut anlamı taşır, ancak sonradan dış bir etkiyle değişim gösterebilir. Örnekler: *كَانَ شَجَاعًا فَجَبُنَ*: Cesurdu, *كُورَكَهُ*: korkak oldu. *هُوَ حَسَنُ الْخُلُقِ أَمْسَى وَسَيِّئُ الْخُلُقِ الْآنَ*: Dün yumuşak huyluydu, şu anda kötü huyludur. *كَانَ هَذَا حَسَنًا فَفُحِّحَ*: Güzeldi çirkin oldu.

¹Ârâf, 7/64.

²En’âm, 6/114.

c. Geçici Olan ve Zamanla Ortadan Kalkabilen: Bu tür sıfatlarda sübut anlamı geçici olup, sahibinin durumuna bağlı olarak zamanla ortadan kalkabilir. Örnekler: *Falanca kişi sarhoştur.* فلان سكران *Falanca kişi susuzdur.* فلان عطشان : *Falanca kişi kızgındır.* فلان غضبان.

Yukarıdaki örneklerden de anlaşıldığı üzere sıfat-ı müşebbehenin manasında sübut anlamı ağırlıklıdır. Bir sıfatta hudûs anlamı kastedildiğinde ism-i fâile dönüşür ve ism-i fâil vezinlerinden gelir. Örnek: “*كارم الساعة: Bu saatte cömerttir.*” *حاسن غدا: Yarın iyi olur.*“

Sıfat-ı müşebbehe ve ism-i fâilin anlam karşılaştırılmasını şu örnekler ile yapabiliriz: *زيد سائد جائد: Zeyd, şu an bir liderdir ve cömerttir.* (İsm-i Fâil) *زيد سيد جواد: Zeyd, lider ve cömert bir kişidir.* (Sıfat-ı Müşebbehe) el-Ferrâ’, *وإننا لجميع حاذرون: Ama biz uyanık ve tedbirlili bir topluluğuz.*³ âyetini açıklarken, “حاذر” kelimesine ism-i fâil manasında, “*o an teçhizâtli, uyanık*” anlamı vermekte, “حاذر” kelimesine sıfat-ı müşebbehe manasında ise “*her an teçhizatlı, uyanık*” anlamı vermektedir (Ferrâ’ 1435/II: 280).ez-Zemahşerî, *إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا عَمِينَ* âyetini⁴ açıklarken, *العامي* kelimesine ism-i fâil manasında “*geçici körlük*”, *العمي* kelimesine sıfat-ı müşebbehe manasında “*sürekli körlük (doğuştan)*” anlamı vermektedir. Ebû Hayyân (ö.745/1344), *وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَى إِلَى قَوْمِهِ* ve *أَسْفُ غَضَبَانَ أَسْفًا*⁵ âyetini açıklarken “üzgün” *فَرَّقَ* kelimesinin “*korktu*”, *فَرَّقَ* kelimesinin ise, “*korkak, ödle*” gibi sübut anlamı taşıdığını (sıfat-ı müşebbehe olduğunu) belirtmektedir (Ebû Hayyân 1420/V:180).

1.6. Sıfat-ı Müşebbehenin Amel Etmesi ve Zamana Delâleti

Sıfat-ı müşebbehenin amel etmesine geçmeden önce şunu bilmek gerekir; ism-i fâil ve sıfat-ı müşebbehenin amel etmesi konusu, Kûfeli dilbilimciler ve Basralı dilbilimciler arasında ihtilâflı bir meseledir; Kûfeli dilbilimciler ism-i fâili ve sıfat-ı müşebbeheyi fiil gibi kabul ederek hiçbir şart ve kayıt olmaksızın amel edeceği görüşündedirler. Bu nedenle Basralı dilbilimcilerin, bu sıfatların fiillik yönünü kuvvetlendirmek için gerekli gördüğü amel şartlarını reddetmişler. Çünkü Kûfeli dilbilimcilere göre ism-i fâil, hakîkatte fiildir. Bu sebeble ism-i fâile “*الفعل الدائم: Dâimî*”

³ Şu’arâ, 26/56.

⁴ A’raf, 7/64.

⁵ A’raf, 7/150.

*fiil*⁶ tâbirini kullanmışlardır (Dayf t.y.:197.; es-Sabbân 1997/III: 6). Yani Kûfeli dilbilimcilere göre, sıfat-1 müşebbehe îtimat şartı olmadan amel eder. Gramer kitaplarında ism-i fâil ve sıfat-1 müşebbehenin ameli için sayılan şartlar ise Basralı dilbilimcilerin gerekli gördüğü şartlardır.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi sıfat-1 müşebbehenin sığası, sülâsi olan lâzım fiilden olur. Bu sebeple sâdece fâil alır raf eder, mefûl alır nasb eder. Ama nasb ettiği mamule nahiv âlimleri, doğrudan mefûlu bih dememeyi tercih ettiler. Çünkü sıfat-1 müşebbehenin türediği fiil lazım fiil olduğundan mefûlu bih almaz. Bu nedenle sıfat-1 müşebbehenin mamûlünü raf, nasb ve cer etmesi için şartlar koydular. Yani daha sonra izah edileceği üzere sıfat-1 müşebbehe mamûlünü raf ettiği zaman: "مررت برجل" "مررت برجل حسن الوجه" diye söylenir, mamûlünü nasb ettiği zaman: "مررت برجل حسن الوجه" şeklinde, mamûlünü cer ettiği zaman ise: "مررت برجل حسن الوجه" şeklinde söylenir. Sıfat-1 müşebbehe, kelime manasından da anlaşıldığı üzere, ism-i fâile benzer. İsm-i fâil de fiile olan kuvvetli benzerliği (muşâbehet) ve harekesinde ve sükûnunda fiile olan uygunluğundan dolayı fiil gibi amel eder. Ancak bir şeye benzeyen tam olarak benzediği şeyin hükmünü alamaz. Bu sebeple sıfat-1 müşebbehe, ism-i fâilin ameli gibi amel eder yani fâil alır raf eder, bazen de mefûl alır nasb eder ancak bu mefûle de "الشبيه بالمفعول به" yani "meful-u bihe benzeyen" diye isimlendirilir. Mefûl-u bih diye isimlenmez, zira sıfat-1 müşebbehenin türediği fiil aslında lâzım fiil olduğundan lâzım fiiller, meful-u bih sarîh alamazlar. "Şibih mefûlu bih" diye isimlenmesi, bu sıfatın mefûlünde tıpkı benzediği mefûlu bih gibi, hadese (eyleme) delâlet eden âmilden ve fâilinden sonra geldiği için ve diğer nasb olan mamûl türlerinden başka biri ile isimlendirmeye uygun olmadığı içindir (en-Nâdirî 2009:107; Nemir 1430:100).

Bazıları da bu konuda "sıfat-1 müşebbehe, lâzım fiilden türediği için fâil alıp raf eder, ama mefûlde amel etmez. Bu nedenle kendisinden sonra nasb olarak gelen terkip, meful ve şibih mefûlu bih değil temyîzdür. Zira mefûlü bih, fiilin fâilinin eseri kendisi üzerinde görülen mefûldür. Sıfat-1 müşebbehenin mefûlünde bu eser görülmüyor" diyorlar (Kaşlı-Sarmabıykoğlu 2014/II: 566; es-Sabbân 1997/III: 6).

Sıfat-1 müşebbehenin zamana delâleti konusunda da âlimler farklı görüşler belirtmişlerdir. Bazıları "sıfat-1 müşebbehe, üç zamandan sadece hâle delâlet ettiğinde amel eder" görüşünde, bazıları ise "hangi zamana delâlet ederse etsin hepsinde amel

⁶ Kûfeli âlimlerden "الفعل الدائم" Dâimî fiil" tâbirini ilk kullanan, el-Ferrâ'dır.

eder, zîrâ sıfat-ı müşebbehenin sübut ve devam manasına delâlet etmesi aklîdir, vaz'î değildir ve sıfat-ı müşebbehe teceddüde (yenilenme) delâlet etmez, o zaman aklen her zaman devam manası ifâde eder” görüşündedirler. Son görüşe göre sübut manası ifâde eden her sıfatın veya eylemin devâm anlamı asıldır. Birinci görüşte yani sıfat-ı müşebbehe, üç zamandan sadece hâle delâlet ettiğinde amel eder görüşünde olanlardan İbnü's-Serrâc (ö.319/929): “Bana göre, sıfat-ı müşebbehe ism-i fâilin ameli gibi amel ettiğinde, geçmiş zamana veya gelecek zamana delâleti câiz olmaz, ancak hâle delâlet eder” görüşündedir (İbnü's-Serrâc t.y./I:133). Ona göre sıfat-ı müşebbede sübut manası ve amel etmesi hâl manasından dolayıdır. İkinci görüşte yani sıfat-ı müşebbehe hangi zamana delâlet ederse etsin hepsinde amel eder görüşünde olanlardan er-Radî (688/1289), “Sıfat-ı müşebbehe, mutlak olarak fiili gibi amel eder ve sıfat-ı müşebbehenin delâlet ettiği mevsûfunda zamana îtibar edilmez ” der(el-Esterâbâdî, 1975/II: 246; es-Sabbân,1997/III: 6).

Sıfat-ı müşebbehenin mâzîye delâletine örnek: *Bunun üzerine Mûsâ, öfke dolu ve üzgün bir hâlde halkına döndü.*⁷ Mûsâ as.'ın kavmine öfkeli dönmesi, geçmişte olduğu için, sıfat-ı müşebbehe mâzî manasına geldiği hâlde amel etmiştir.(et-Taberî, 2000/XIII: 120). İsm-i fâilin mâzîye delâletine örnek ise şöyledir: *Yapmakta olduklarının hepsi batıldır.*⁸ Onlar yaptıkları amelleri Allah rızâsı için yapmadıkları için, Allah onların geçmişte yapmış olduğu amelleri iptal etmiştir.(et-Taberî, 2000/X: 411).

Sıfat-ı müşebbehenin istikbâle delâletine örnek: *Herkes beraberinde bir sevk edici, bir de şahitlik edici (melek) ile gelir.*⁹ Bu âyette bahsedilenler, mahşer gününde olacağı için sıfat-ı müşebbehe istikbâl'e delâlet etmiştir. Diğer bir örnek ise; *(Ey Muhammed!) Şüphesiz sen öleceksin ve şüphesiz onlar da öleceklerdir.*¹⁰ Bu âyet'in tefsirinde el-Ferrâ, “مَيِّت” kelimesi şeddeli okunduğunda manasının, henüz ölmemiş ama ölümlü manasına geldiğini ve istikbâl manasına delâlet ettiğini söylemiştir.(el-Kurtubî, t.y./XV:254). Sıfat-ı müşebbehenin sübut ve istimrâra delâletine örnek: *Rabbin unutkan*

⁷Tâ-Hâ, 20 /86.

⁸Enbiyâ, 21/139.

⁹ Kâf, 50/21.

¹⁰ Zümer, 39/30.

*değildir.*¹¹ Burada sıfat-ı müşebbehe, sübut manası ifâde eder, özellikle de Allah (c.c.)’ın sıfatlarına delâlet ettiği sübut ve istimrâr manası ifâde eder. Bu âyetin ifade ettiği mana şöyledir: Allah (c.c.), meydâna gelmiş olanı, (hâlen) meydâna gelmekte olanı ve meydâna gelecek olan şeylerin tamamını bilir (en-Nehâs, 1409/IV: 344). İsm-i fâil ise aslında fiil-i muzariye benzeyerek amel eder, fiil-i muzaride hâl’e veya istikbâl’e delâlet eder, dolayısıyla hal ve istikbâl manasını kendisinde bulundurur. Hal ve istikbâl manasının hakikaten veya hikâye yolu ile delâlet etmesi fark etmez. Hikâye yoluyla hâle delâlet ettiğine örnek: “وَكُلُّهُمْ بِأَسْطٍ ذِرَاعِيهِ بِالْوَصِيدِ”¹² (ve köpekleri de mağaranın girilecek yerinde, ön ayaklarını yere uzatmış, yatmada” bu âyette “بِأَسْطٍ” kelimesi geçmişte ayaklarını uzatmış demek olsa da, kişi, kendisini hikâye ettiği olayı şimdi olmuş sayarak, hâl manasını kastetmiştir. Eğer ism-i fâil ile mazi/geçmiş zaman manası kastedilse, ism-i fâil, bu benzerliği kaybettiği için amel edemez. Sıfat-ı müşebbehede sübut manası olduğu için, amel etmesinde hâl ve istikbâl manasının şart koşulmasının bir anlamı olmaz.

1.7. Sıfat-ı Müşebbehenin Amel Etme Şartları

Amel etme (fâil alıp raf etme, mefûl alıp nasbetme) normal şartlarda fiillerin görevidir. İsimler bu konuda asıl değil feri’dir. İ’rab alma (raf, nasb ve cer olmak) ise ismin görevidir. Malûmdur ki, bir konuda feri’ olan asıl olandan her zaman için mertebe bakımından düşük seviyede olur. Amel etme hususunda ism-i fâiller ve sıfat-ı müşebbeheler de fiillere göre zayıf konumdadırlar. Fiiller gibi amel etmeleri ve neticede anlam ifade edebilmeleri için kendilerinden önce “ل” takısı olmalı veya mübtedâ, mevsûf, zülhâl, istifhâm veya nefiy harfine itimat etmeli ki, fiil gibi amel edebilsin (İbn Ya’iş 2001/IV:107; Kaşlı-Sarmabıykoğlu, 2014/II: 565).

Genel anlamda sıfat-ı müşebbehenin amel edebilmesi için âlimler bazı şartlar belirlemişlerdir. Sîbeveyh (ö.180/796) sıfat-ı müşebbehenin amel edebilmesi için,sebebî sıfat olmasını ve “ل” takısı ile ma’rife veya nekre olarak gelebileceğini, cümlede gizli olduğunda amel edemeyeceğini, mamûlünün kendisinden önce gelebileceğini ve mamûlü ile kendisinin arasını bir şeyin fasl edemeyeceğini belirtmiştir (Sîbeveyh 1408/1988:I, 204-205).

İmam-ı Süyûtî (ö.911/1505) ise, sıfat-ı müşebbehenin cümlede gizli olmamasını, ecnebî/yabancı sıfat değil, sebebî sıfat olmasını, mamûlünün cümlede

¹¹ Meryem, 19/ 64.

¹² Kehf, 18/18.

kendisinden öncesine geçmemesini ve mamûlü ile kendisinin arasının herhangi bir şey ile fasl edilmemesi şartlarını belirlemiştir (Süyûtî t.y./III: 92).

Sıfat-ı müşebbehe, türediği lâzım fiilin amel ettiği gibi amel eder. Yani ism-i fâil ve ism-i mefûldeki amel şartları ile amel eder.¹³ Genel kullanımda, sıfat-ı müşebbehe ile lâzım fiilden türemiş ism-i fâil ve ism-i mefûlde,¹⁴ ya “ال” takısı olur; الحسن (Sıfat-ı müşebbehe), الحاسن (İsm-i fâil) ve المضروب (İsm-i mefûl) gibi, ya “ال” takısı olmaz; حسن (Sıfat-ı müşebbehe), حاسن (İsm-i fâil) ve مضروب (İsm-i mefûl) gibi. Bunlardan her birinin mamûlü de ya izâfetli/muzâf olur; الحسن او حسنٌ وجهه (Sıfat-ı müşebbehe), الحاسن او حاسن خلقه الحاسن (İsm-i Fâil) ve المضروب رأسه المضروب (İsm-i mefûl) gibi. Ya her birinin mamûlü izâfetli olmaz, mamûlde “ال” takısı olur; الوجه (Sıfat-ı müşebbehe), الخلق (İsm-i fâil) ve الرأس (İsm-i mefûl) gibi. Ya da izâfet ve “ال” takısından soyutlanmış olarak gelir; حسنٌ وجهاً (Sıfat-ı müşebbehe), حاسن خلقاً (İsm-i fâil) ve مضروبٌ رأساً (İsm-i mefûl) gibi (es-Sabbân, 1997/III: 7).

1.7.1. Sıfat-ı Müşebbhenin “ال” Takısı ile Ameli

İsim ve sıfatların belirli (marife) olduğunu göstergesi, başlarındaki “ال” takısıdır. Bu “ال” takısına “belirlilik/marife takısı” denir. Arapça “حَرْفُ التَّعْرِيفِ” (harfu't-tarîf) olarak bilinir (Maksutoğlu, 2001:29). İsm-i fâil ister lâzım fiilden türemiş olsun ister müteaddî fiilden türemiş olsun fark etmez, türediği fiil gibi amel eder. Ancak ism-i fâilde “ال” takısı olduğu zaman ile “ال” takısı olmadığı zaman amel şartları farklıdır ve sıfat-ı müşebbhe de durum böyledir. Sıfat-ı müşebbehe olan kelimenin evvelinde “ال” takısı olursa ameli, benzediği ism-i fâil gibidir. Eğer ism-i fâilin evvelinde “ال” takısı olursa hiçbir amel şartına gerek duymadan türemiş olduğu fiil gibi amel eder. Yani türediği fiil, lâzım fiil ise lâzım fiil gibi amel eder, bir mefûl alan bir fiilden türemiş ise bir mefûl alır nasb eder, iki mefûl alan bir fiilden türemiş ise iki mefûl alır nasb eder. Örnek: “مررت بالضارب ابوه زيدا الآن اوغداً”. Sıfat-ı müşebbhenin evvelinde de “ال” takısı olursa hiçbir amel şartına gerek duymadan türemiş olduğu lâzım fiil gibi amel eder. Çünkü ismin evveline “ال” takısı geldiğinde, fiile benzeme

¹³ Hâl ve istikbâl'e delalet etme şartı hariç, çünkü manasında sübut ve devamlılık olan bir kelimedede hâl ve istikbâl manasına delalet şartı aranması anlamsızdır.

¹⁴ Fâil ile mefûl karışacağından dolayı müteaddî fiilden türeyenlerde bu şartlar aranmaz.

yönü kuvvetlendiği için îtimat şartlarına gerek duymaz. Bu hali ile hükmen fiil gibi olur ve üç zamandan (mazi, hâl ve istikbâlden) soyutlanır (eş-Şeyh 2012:II, 98; er-Radî (688/1289). İbn Mâlik, “ال” takısı bitişen sıfat-ı müşebbehe hakikatte de fiil gibi olduğu için mutlak olarak amel ettiği görüşündedir (İbn Mâlik t.y./II:201). Örnekler: *إِنَّ شَانِكَ هُوَ الْأَبْتَرُ* : *Doğrusu sana buğzeden, soyu kesik olanın ta kendisidir.*¹⁵ Bu âyette sıfat-ı müşebbekte “ال” takısı olduğu için, başka bir şarta ihtiyaç duymadan amel etmiş ve fâilini gizli olarak almıştır. Diğer bir örnek: *كُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ* : *Şafağın aydınlığı gecenin karanlığından ayırt edilinceye (tan yeri ağarınca) kadar yiyin, için.*¹⁶Bu âyette “أَبْيَضٌ” ve “أَسْوَدٌ” kelimeleri, “ال” takılı oldukları için başka bir şarta ihtiyaç duymadan amel ederler.

1.7.2. Sıfat-ı Müşebbekte “ال” Takısız Ameli

Sıfat-ı müşebbehenin kendisinde “ال”takısı ile ma‘rife olmaması asıl olandır(Sîbeveyh, 1408-1988/I: 194). Sıfat-ı müşebbehenin kendisinde “ال” takısı olmadan amel etmesini anlayabilmek için, benzediği ism-i fâilin amel şartlarını bilmek gerekir. Eğer ism-i fâilde “ال” takısı olmaz ise, fâilini raf etmesi ve mefûlünü nasb etmesi için şu şartlar gereklidir;

1.7.3. Kendisinden Öncekine İtimat Şartları

Sıfat-ı müşebbehe, itimat şartı bulunduğu cümlede, itimat şartı bulunan ism-i fâil gibi amel eder.(İbn Mâlik t.y.:II, 212; Kaşlı-Sarmabıyıkoglu 2014:II, 565). İtimat şartları yani sıfat-ı müşebbehe olan kelimenin cümlede doğru anlamı ifade edebilmesi ve fail veya meful alabilmesi için ise genel olarak; istifhâm, harf-i nefy, muhber-i anıh/kendisinden haber verilen bir isim, mevsûl/sıralı bir isim, mevsûf/vasıflanmış bir isim veya zü'l-hâl/ism-i fâilin kendisinden hâl olduğu bir isimin geçmiş olması gerekir.¹⁷ İtimat şartları ism-i fâilin fiile benzerliğini kuvvetlendirmek ve fiil gibi amel etmesi için aranmaktadır (es-Sabbân, 1997/III: 11).

1.7.3.1. İstifhâma İtimâdı

¹⁵ Kevser, 108/3.

¹⁶ Bakara, 2/187.

¹⁷ Küfe ekolü ve İmam-ı Ahfeş itimat, şartlarını gerekli görmezler. Bkz.İbn Hişâm, *Şerhu Katri'n-Nedâ*, s.297.

Sıfat-ı müşebbehenin amel etmesi için evvelinde istifhâm hemzesi (إ) veya istifhâm manasını ifâde eden (هل) harflerden birinin olması gerekir.¹⁸ Örnek: أَقْرَبُ أَمْ : *Tehdit edildiğiniz şey yakın mı yoksa uzak mı, bilmiyorum*.¹⁹ Bu âyette "أَقْرَبُ" sıfat-ı müşebbehedir ve hemzeye "أ" itimat ederek "مَا تُوعَدُونَ" cümlesini fail alıp mahâllen raf etmiştir. Bu istifhâm, lafzan olduğu gibi, takdiranda (niyyete) geçmiş olabilir. İstifhâmın lafzan olduğuna örnek: "أَقَامَ الرَّيْدَانُ" bu örnekte "قَامَ" olan ism-i fâil, "الرَّيْدَانُ" olan fâilini istifhâm (إ) hemzesine itimat ederek raf etmiştir. İstifhâmın takdiran olduğuna örnek; "مَنْجِرَةٌ حَكُومَتُنَا وَعَدَهَا لِلْمَعْلَمِينَ أَمْ نَاكْتَه؟" (*Hükümetimiz Öğretmenlere vadini gerçekleştirecek mi yoksa cayacak mı?*) Bu örnekte "مَنْجِرَةٌ" olan ism-i fâilin evvelinde görünürde bir istifham edatı yoktur ancak, cümlenin gelişinden anlaşıldığı üzere kendisinden önce istifhâm geçmiş gibi "حَكُومَتُنَا" kelimesini raf edip, "وَعَدَهَا" kelimesini de nasb etmiştir.

1.7.3.2. Harf-i Nefiye İtimâdı

Yani ism-i fâilin evveline nefî harflerinden "ما" veya "ما" harfî gibi olumsuzluk anlamı ifade eden "لا" ve "ن" harflerine itimat etmesidir. Örnek: "مَا قَامَ الرَّيْدَانُ" örneğinde ism-i fâil olan "قَامَ", nefî harfî olan "ما" ya itimat ederek, "الرَّيْدَانُ" kelimesini fâil alıp raf etmiştir.

1.7.3.3. Mübtedaya İtimâdı

Kendisinden önce cümlede mübteda olan bir ismin olmasıdır. Örnek; "زَيْدٌ ضَارِبٌ" Bu örnekte "ضَارِبٌ" olan ism-i fâil, mübtedâ olan "زَيْدٌ" kelimesine itimat ederek "أَبُوهُ" kelimesini fâil alıp raf etmiştir. Sıfat-ı müşebbehe de mübtedâyâ itimat ettiğinde haber konumunda olur. Haber olarak ise üç şekilde gelebilir; Mübtedâyâ haber olarak veya "إِنَّ" ve kardeşlerine haber olarak veya "كَانَ" ve kardeşlerine haber olarak. Sıfat-

¹⁸İstifhâm harfleri istifhâm hemzesi "أ" ve "هل" harfidir. İsim ve fiil cümlelerine soru edatı olarak dâhil olabilir. İsim cümlesine örnek: "أَزِيدُ قَائِمٌ" (*Zeyd ayakta mı?*) Fiil cümlesine örnek: هل: "هل قام زيد" (*Zeyd kalktı mı?*) Ancak kullanımda istifham hemzesi, "هل"den daha umumdur. Çünkü istifhâm hemzesi, bütün isim cümlelerine dâhil olabilir, ister haberi isim olsun, ister haberi fiil olsun. "İse ancak haberi fiil olan isim cümlelerine dahil olur, çünkü "هل" in aslı "قد" dir. "قد" da ancak fiillere gelir, "هل زيد قام" gibi.(Kaşlı, *Mecmû'atu Havâşî Mollacâmî*, II, 41-43).

¹⁹ Enbiyâ, 21/109.

ı müşebbehe mübtedâya ve كَان-إِنَّ kardeşlerine haber olursa, müfred, tesniye, cemi, müennes ve müzekkerlik (sayı ve cinsiyet) yönlerinden uyum gerekli olur (Fırıncı t.y.:144) .

1.7.3.4. Zü'l-Hâl'e İtimadı

Zü'l-hâl, fiil cümlesinde hal'in durumunu açıkladığı kelimedir. "Sâhibu'l-hâl" olarak da kullanılır. Zü'l-hâl'e itimad, ism-i fâilin cümle içinde kendisinden önceki ismin hâlini beyân eden bir konumda olmasıdır. Örnek: "جاء زيداً ركباً فرسه" örneğinde, ism-i fâil olan "ركباً" kelimesi, zü'l-hâl olan "زيداً" kelimesine itimat ederek "فرسه" kelimesini, meful alarak nasb etmiştir.

1.7.3.5. Mevsûfa İtimadı

İsm-i fâilin cümle içinde kendisinden önceki kelimenin sıfatını belirten bir durumda olmasıdır. Örnek: "جاء رجل ضارب أبوه" örneğinde, ism-i fâil olan "ضارب" kelimesi "رجل" kelimesinin vasfını belirten/mevsûf bir konumda olduğu için, "رجل" kelimesine itimat ederek, "أبوه" kelimesini fâil alarak raf etmiştir (Maksutoğlu 2001:158) .

1.7.3.6. Mevsûla İtimadı

İsm-i mevsûl, iki cümleyi birbirine bağlayan ve anlamı ancak kendisinden sonra gelen cümle ile tamam olan isimlerdir. Türkçedeki ilgi zamiri gibi iş görür (Maksutoğlu, 2001:158). İsm-i fâilden önce, cümlede râbit yani bağ görevi yapan "الذي والي" veya bunların manasını ifâde eden bir mevsûl'e itimat etmesidir. Örnek: "جاء الضارب اخوه" örneğinde ism-i fâil olan "ضارب" kelimesinin evvelindeki "ال" takısı "الذي" manasıdır. Dolayısıyla ism-i mevsûl anlamında kullanılmaktadır ve ism-i fâil, mevsûle itimat edip "اخوه" kelimesini fâil alıp raf etmiştir (eş-Şeyh 2012:195).

Sıfat-ı müşebbehenin amel etmesi için gerekli şartlar, benzediği ism-i fâilin amel etmesindeki şartlar (hâl ve istikbâl hariç) gereklidir ancak aralarında şöyle bir fark vardır: İsm-i fâilin mefûlünü nasb etmesi için yukarıda saydığımız itimad şartları, "ال" takısı olmadığı zaman gereklidir. Sıfat-ı müşebbehenin şibih mefûlu bihini nasb edebilmesi için itimad şartları, "ال" takısı olsa da olmasa da gereklidir.(en-Nâdirî 2009/I:194).

1.7.3.7. Sıfat-ı Müşebbehenin İtimat Şartlarına Ait Örnekler:

- a) İstifhâma (soru edatına) itimat etmesine örnek; *هل جاء رجلٌ حسنٌ وجهُهُ* (Yüzü güzel bir adam geldi mi?)
- b) Mevsûf'a itimad etmesine örnek; *مررت برجلٍ حسنٍ وجهُهُ* (Yüzü güzel bir adama uğradım).
- c) Nehye itimad etmesine örnek; *مَا شَاهَدْتُ رَجُلًا فَقِيرًا فِي هَذِهِ الْمَدِينَةِ* (Bu şehirde fakir bir adam görmedim).
- d) Zül'hâl'e itimad etmesinde, sıfat-ı müşebbehe hâl konumunda olursa zül'hâl'e müfred, tesniye ve cemi, müennes ve müzekker olarak uyar. Bu konuda örnekler aşağıdaki tabloda verilmiştir:(Fırıncı t.y.:144)

Cemi	Tesniye	Müfred
رَجَعَ زَيْدُونَ كَرِيمِينَ	رَجَعَ زَيْدَانٌ كَرِيمِينَ	رَجَعَ زَيْدٌ كَرِيمًا
رَجَعَتْ فَاطِمَاتٌ كَرِيمَاتٍ	رَجَعَتْ فَاطِمَتَانِ كَرِيمَتَيْنِ	رَجَعَتْ فَاطِمَةٌ كَرِيمَةً

Sıfat-ı müşebbehenin “ال” takısıyla birleşmeyerek amel ettiği durumlara Kur’ân-ı Kerîm’den örnek aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Âyet ve Meali	Durumu (ال takısız)
إِنَّهُ لَفَرِحَ فَخُورٌ (Hud:10) (O, sevinir, övünür.)	ئ ye Haber
وَجَعَلُوا أَعْرَةَ أَهْلِهَا أَدْلَةً وَكَذَلِكَ يَفْعَلُونَ Halkın şerefliilerini alçaltırlar, (evet) böyle yaparlar. (Neml: 34)	Nâsıh Fiile İkinci Mef'ûl
إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا: (İsra: 44) O, hâlimdir, çok bağışlayandır	كان ye Haber
وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاطِرِينَ Ve elini (böğründen) çıkardı, birden o, bakanlar için, bembeyaz parlayan bir şey oldu. A'râf: 108)	Mübtedaya Haber
قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمَى وَقَدْ كُنْتُ بَصِيرًا (Taha: 125) Rabbim der, niçin beni kör olarak haşır ettin, oysa ben görür idim.	Hâl
وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ (En'âm: 59) Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır.	Nefy Cümlesi
وَمِنَ اللَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيلًا (İnsân: 26) Gecenin bir kısmında O'na secde et; gecenin uzun bir bölümünde O'nu teşbih et.	Mevsûfa Bitişik

1.7.4. Mamûllerinin İ'râb Yönünden Hâlleri

Sıfat-ı Müşebbehenin mamûlünün hangi hâlinin terkipte kullanımının daha fazla ve üstün olduğu konusunda nahiv âlimleri farklı görüşler bildirmişlerdir. Bu görüşleri incelediğimizde, raf hâlinin, asıl olduğu yani en uygun ve meşhur hâli olduğunda bir ihtilâf yoktur. İhtilâf daha çok, mamûlün nasb hâli mi yoksa cer hâli mi daha uygun ve meşhur olduğundadır. Nahiv âlimlerinden bir grup, cer hâlinin, nasb hâlinin daha uygun ve meşhur olduğu görüşündedir. İbn Hişâm bu gruptandır. Âlimlerden diğer bir grup ise, nasb hâlinin daha uygun ve meşhur olduğu görüşündedir. Nahiv âlimlerinden diğer bir grup ise ikisine de cevâz vermektedir ('Abbas, 1971/III:267.; el-Halebî, t.y.:VI/2795; es-Sabbân, 1997/III:6).

1.7.4.1. Mamûlünün Merfû' Olması

Sıfat-ı müşebbehenin mamûlü cümlelerin terkipte ya fâil olarak veya sıfat-ı müşebbehedeki gizli zamirden bedel olarak raf/merfû' olur. Mamûlünün fâil olarak raf olması, amelinde asıldır ve fiillerinin de ameli rafdır. Nahiv âlimleri arasında fâil olarak raf olduğunda ihtilâf yoktur.²⁰ Örnek: وَمَنْ يَكُنْهَا فَإِنَّ آتَمَّ قَلْبُهُ : *Kim şahitliği gizlerse, şüphesiz onun kalbi günahkârdır.*²¹ Burada "آتَمَّ" sıfat-ı müşebbehedir ve asılda mübtedâ olan "الَّذِي" nin ismine itimat ederek "قَلْبُهُ" kelimesini fâil alıp raf etmiştir.

1.7.4.2. Mamûlünün Mansûb Olması

Sıfat-ı müşebbehenin mamûlünün cümlelerin terkipte nasb olması, yukarıda izah edildiği üzere, mamûllerinin ma'rife olması hâlinde mefûl'e benzemesinden dolaydır.²² Çünkü "زيد الحسن الوجه" diye "الوجه" nin nasbı ile söylendiği zaman, ma'rife olduğu için "الوجه" nin الحسن olan sıfata mefûl'ü bih sarîh olması caiz değildir. Çünkü bu sıfat lâzım fiilden türemiştir. Temyiz olarak nasb olması da uygun olmaz, zira mamûl ma'rifedir, temyiz ise ancak nekra olan kelimedenden olur. Mamûlünün nekra olması durumunda ise temyiz olarak nasb olabilir. "الحسن وجهاً" gibi (İbn-i Hişâm t.y./III: 222; el-Cercâvî, 2000/II: 52). Örnek: قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا : *Amelce en çok ziyana uğrayan; iyi iş yaptıklarını sandıkları hâlde, dünya hayatındaki çabaları*

²⁰Ebû 'Ali el-Fârisî, sıfat-ı müşebbehe fâ'il olarak ve gizli zamirden bedel olarak raf olduğunu söylemiştir. ('Abbas Hasan, *en-Nahvu 'l-Vâfi*, III, 267).

²¹Bakara, 2/283.

²²Sıfat-ı müşebbehenin ma'mûlü, marife olduğunda mefûl'e benzeyerek, nekra olduğunda ise temyiz olarak nasb olması ayrımı Basralılara göredir. Küfe ekolüne göre ise her iki durumda da nasb olması temyiz yoluyla olduğu görüşündedirler.Bkz.'Abbas Hasan, *en-Nahvu 'l-Vâfi*, III, 267.

*kaybolup giden kimseleri size haber verelim mi?*²³ Bu âyette “أَحْسَرِينَ” kelimesi “أَفْعَلٌ” kalıbında sıfat-ı müşebbehe olup, cemî olarak gelmiştir. Kendisinde “ال” takısı olduğu için başka amel şartına ihtiyaç duymadan amel etmiş, “أَعْمَالًا” kelimesi temyîz olarak nasb olmuştur. Sıfat-ı müşebbehe olan kelime tesniye ve cemisinde “نون” ile gelirse bu “نون” düşmez, “أَحْسَرِينَ” kelimesinde düşmediği gibi.(es-Sabbân, 1997/III: 6; Sîbeveyh, 1408-1988/I:201)

1.7.4.3. Mamûlünün Mecrûr Olması

Sıfat-ı müşebbehenin mamûlünün cümlelerin terkiibinde cer olması, izâfet yoluylaadır.(‘Abbas, 1971/III:295; en-Neccâr, 2001/III: 63)“زَيْدٌ حَسَنُ الْوَجْهِ”ve “عَمْرٌو قَائِمٌ” örneklerinden ikinci örnekte izâfetli anlam pek hoş durmamaktadır. Birinci örnekte ise sıfat-ı müşebbehenin isnâdını gizli merfu‘ zamirine çevirmek suretiyle fâiline muzaf olabilir.²⁴ Bu gizli merfu‘ zamiri takdir edilmese, başka bir şey kendisine muzaaf olacağından veya sıfat’ın mefûlüne muzaaf olduğu anlaşılacağından dolaydır. Örneğin “زَيْدٌ حَسَنُ الْوَجْهِ” yani “Zeyd yüzü güzel olandır” diye söylediğimiz zaman, “güzellik” vasfını Zeyd’e isnâd etmede anlam yönünden herhangi bir bozukluk olmaz, ancak; “عَمْرٌو قَائِمٌ الْاَبِ” yani “‘Amr babası ayakta olandır” diye söylediğimizde “ayakta olma” vasfını mecaz yoluyla da olsa, ‘Amr’a isnâd etmek doğru değildir, çünkü ayakta olan ‘Amr değil, babasıdır. Mamûlünün cer olduğuna örnek: “إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ: Çünkü Allah’ın cezası çok şiddetlidir.”²⁵ Bu âyette “شَدِيدٌ” kelimesi, “إِنَّ” vezninde sıfat-ı müşebbehedir ve aslında mübtedâ olan “إِنَّ” nin ismine îtimad ederek “الْعِقَابِ” kelimesini fâil almış ve fâiline muzaf olarak geldiği için, mamûlü cer hâlinde olmuştur. Özetle sıfat-ı müşebbehe ve mamûlünün 18 hâlini şöyle açıklayabiliriz;

- a) Sıfat-ı müşebbehede “ال” takısı olur veya “ال” takısı olmaz. (2 hâli vardır)

²³ Kehf, 18/103.

²⁴ Sıfat-ı müşebbeheyi İbn Hişâm *Evdahu’l-Mesâlik*’te; “وهي الصفة التي استحسِن فيها أن تضاف لما هو” فاعل في المعنى: *Mana bakımından fâ’il olan kelimeye muzâf olması güzel olan sıfattır*” diye ta’rif etmiştir. (Bkz.III, 219)

²⁵Mâide, 5/2.

- b) Sıfat-1 müşebbehenin mamûlü, izâfetli olur, “ل” takısı olur veya izâfetten ve “ل” takısından soyutlanmış olarak gelir. (3 hâli var) toplamda 2X3=6 hâli vardır.
- c) Mamûlü hareke yönünden raf, nasb ve cer hâllerinde olabilir. (3 hâli var, genel toplamda, 6X3=18 hâli vardır.)(ed-Damâminî t.y.:II, 274-277).

Nahiv âlimleri, sıfat-1 müşebbehenin mamûlünün 36 farklı şekilde geldiğini tespit etmişlerdir. Bunlardan 22 kullanımının hasen, altı kullanımının zayıf, dört kullanımının, kabîh (uygunsuz) kullanılabileceğini belirtmişler,²⁶ dört kullanımın ise mumteni’ (kabul görmeyen) olduğunu ve kullanımının kesinlikle uygun olmadığını belirtmişlerdir (el-Esterâbâdî, 1996/III: 442; Fırcıncı t.y.:134).

Sonuç

Çalışmamızda sıfat-1 müşebbehenin kavram anlamı, isimlendirilmesi, anlama delâlet etmesinde zaman olguları ve amel etmesi konuları ele alınmıştır. Bu bağlamda Arapça anlamlı cümle diziminde isimlerin kendi arasında birtakım sınıflandırması olduğunu, genel anlamda Arapça gramerde (nahiv yönünden) sıfat-1 müşebbehe vezinleri, fiil, isim ve harf grubundan, isim konusunda, ele alındığını belirttik.

Sonuç olarak, Sıfat-1 müşebbehenin, “ism-i fâile benzeyen sıfat” diye tanımlanmasının temelinde, ism-i fâil gibi sıfata delâlet etmesi, müfred tesniye ve cemisinin gelmesi, ism-i fâil gibi vav ve nun ile cemi’sinin gelmesi, müzekkerinin ve müennesinin olması, kendisine “ل” takısının getirilebilmesi, az da olsa bir mefûle müteaddî olan gibi nasb amel etmesinden dolayı olduğunu ifade ettik.

Aynı zamanda sıfat-1 müşebbehenin, anlam ve amel etme yönlerinden ism-i fâil gibi olduğunu, aralarındaki farkın, ism-i fâilin hudûs, sıfat-1 müşebbehenin ise sübût anlamı ifade ettiği görülmüştür. Ayrıca ism-i fâil ile sıfat-1 müşebbehenin amel etmesi konusunda, Kûfeli âlimler ve Basralı âlimler arasındaki ihtilâf ve sıfat-1 müşebbehenin mamûlünün hangi hâlinin terkipte kullanımının daha fazla ve üstün olduğu konusunda nahiv âlimlerinin farklı görüşleri vardır. Bu görüşleri incelediğimizde, raf hâlinin, asıl olduğu yani en uygun ve meşhur hâli olduğunda bir ihtilâf olmadığı anlaşılmaktadır. İhtilâfın daha çok, mamûlün nasb hâli mi yoksa cer hâli mi daha uygun olduğu yönünde yoğunlaştığı görülmüştür.

²⁶ İbni Hişâm, Sıfat-1 müşebbehenin ma’ûlünün kullanımını, câiz ve mumteni’ olmak üzere iki kısma ayırır. Câiz olan kullanımının 32, mumteni’ olan kullanımının ise 4 olduğunu söyler. (*et-Tasrih ‘ale’t-Tavdih*, s. 246, detaylı bilgi için bkz., es-Sabbân, *Hâşiyetü’s-Sabbân*, III, 12).

Kaynakça

- ‘Abbas, H. (1971). *en-Nahvu’l-Vâfi*. Kahire: Daru’l-Ma‘arif.
- el-Alûsî, Ş. M. (t.y.). *Ruhu’l-Ma‘ânî fi Tefsîri’l-Kur’ânî’l- ‘Azîm*. Daru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye.
- el-Antâkî, M. t.y. *el-Muhît fi Usûli’l-‘Arabiyye Sarfihâ ve Nahvihâ*. Beyrut: Daru’s-Şarki’l-‘Arabiyye.
- İbni Hişâm, C.(1383). *Şerhu Kaṭru’n-Nedâ ve Bellu’s-Şadâ*. Kahire: y.y.
- İbni Hişâm, C.(t.y.).-a. *Evḍahu’l-Mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*. b.y.: Dâru’l-Fikr li’t-Tabâ‘ati ve’n-Neşri ve’t-Tevzî‘i.
- İbni Hişâm, C.(t.y.).-b. *Şerhu Şuzûri’z-Zeheb fi M‘arifeti Kelâmi’l-‘Arab*. Suriye: y.y.
- ed-Damâminî, B. (t.y.). *el-Menhelu’s-Sâfi fi Şerhi’l-Vâfi*. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye.
- Dayf, Ş. (t.y.). *el-Medârisü’n-Nahviyye*. Mısır: Dâru’l-Ma‘arif.
- Dikenguz, Ş. A. (1959). *Şerhân ‘alâ Merâhi’l-Ervâh fi ‘İlmi’s-Sarf*. y.y.: Şirketü Mektebe.
- Doğan, Y. (2009). *Arap Dilinde Mübalağa*. Ankara: Yayınevi Yay.
- Durmuş, İ. (2011). “et-Tasrîf”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 40:131-32.
- Ebû Hayyân, M. (1420). *el-Bahrü’l-Muhît*. Beyrut: Daru’l-Fikr.
- el-Esterâbâdî, R. (1975). *Şerhu’l-Kâfiye fin-Nahvi*. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye.
- el-Esterâbâdî, R. (1996). *Şerhu’r-Razî ‘ale’l-Kâfiye*. Bingazi: Bingazi Üniv.
- el-Cercâvî, H.A. (2000). *Şerhu’t-Tasrîh ‘ale’t-Tavdîh*. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye.
- Fazlıoğlu, Ş. (2012). “Vaz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 42:576-78.
- Ferrâ’, E. Y. (1435). *Kitâbun fihi Luğâtu’l-Ḳur’ân*. b.y.
- Fırcı, D. (t.y.). “Arap Dilinde Sifat-ı Müşebbehe ve Kur’an-ı Kerim’deki Kullanımı”. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- el-Halebî, M. M. (t.y.). *Şerhu’t-Teshîl*. Mısır: Dâru’s-Selâm.
- el-Hudarî, M. M. (2013). *Hâşiyetu’l- Hudarî ‘alâ Şerhi İbn ‘Akîl ‘alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye.
- İbnu’l-Hacib, (2010). *el-Kaḍiye fi ‘İlmi’n-Nahvi*. Kahire: Mektebetu’l-Adab.
- İbn Mâlik, C. M. (t.y.). *Şerhu’l-Kâfiye eş-Şâfiye*. Mekke: Câmi’atü Ümmi’l-Kurâ.

- İbn Ya'îş, A.(2001). *Şerhu'l-Mufasssal li'z-Zemaşşerî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbnu's-Serrâc, E. M. (t.y). *el-Uşûl fi'n-Nahv*. Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle.
- Ali Rızâ K.-Bekir S.(2014). *Mecmû'atu Havâşî Molla Câmî*. C. 2. Diyarbakır: Mektebetü Seydâ.
- Recep, K. (2021). “Arap Dilindeki م ve ل Edatları İle İlgili Bir İnceleme” *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1.
- Recep, K.(2021).*Ebû Alî el-Fârisî'nin Sarf İlmindeki Yeri*, (Ankara: Fecr Yay.).
- el-Kurtubî, M. A. (t.y). *el-Câmî' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*. Kahire: Dâr'ul-Kitâb el-Mısriyye.
- Maksutoğlu, M. (200). *Arapça Dilbilgisi*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay.
- en-Nâdirî, M. E.(2009). *Nahvu'l-Lugati'l-'Arabîyye*. Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye.
- en-Neccâr, M. A. (2001). *Diyâu'l-Mesâlik ilâ Evdahi'l-Mesâlik*. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle.
- en-Nehhâs, E. (1409). *Mea'âni'l-Kur'ân*. Mekke: Câmî'atü Ümmi'l-Kurâ.
- Nemir, A. M.(1430). “es-Sıfatü'l- Müşebbehe ve Mübâlağatü' smi'l-Fâ'il fi'l-Kur'âni'l Kerîm Dirâse Sarfîyye Nahviyye Dilâliyye”. *Câmî'atu 'Ayni Şems Kulliyetu'l-Benât li'l- Adâb ve'l-'Ulûm ve't-Terbiye*, Kahire.
- es-Sabbân, E. M. (1997). *Hâşiyetü's-Sabbân 'alâ Şerhi'l-Eşmûnî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye,.
- Sibeveyh, E. A. (1408/1988). *el-Kitâb*. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî.
- Süyûtî, E. C. A. (t.y). *Hemme'a'l-Hevâmi' fi Şerhi Cemme'a'l-Cevâmi'*. Mısır: el-Mektebetü't-Tevfikîyye.
- eş-Şâtibî, İ. M. (t.y). *Şerhu'ş-Şâtibî*. Beyrut: nşr. Muhammed Seyyid 'Osman, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- eş-Şeyh, A. (2012). *Şerhu Molla Câmî*. Beyrut: Dâru İhyai't-Turâs'l-'Arabi.
- et-Taberî, M. C. (2000). *Câmî'u'l-Beyân fi Te'vili'l-Kur'ân*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Zihni Efendi, M. 1981. *el-Muntehab ve'l-Muktedab fi Kavâidi's-Sarf ve'n-Nahv*. İstanbul: Marifet Yayınları.